

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุเป็นงานวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์ซึ่งประกอบด้วยการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นคำถามแบบปลายเปิดและการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยกำหนดคำถามการสำหรับกลุ่มเป้าหมายรวมถึงการสำรวจพื้นที่ เส้นทางคมนาคม พุทธสถาน ตลอดจนข้อมูลต่างๆ ในวัดพระธาตุพนมจังหวัดนครพนม วัดพระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร และวัดพระธาตุอิงฮัง ในแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

องค์ความรู้ที่ได้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ ทราบประวัติความเป็นมา และอัตลักษณ์ของพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุอิงฮัง และ กระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ การเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวการส่งเสริมการท่องเที่ยวตามตำนานอุรังคธาตุ ซึ่งสามารถนำมาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุสรุปได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์พระธาตุตามตำนานอุรังคธาตุ

พระบรมสารีริกธาตุเป็นปูชนียวัตถุที่ทรงคุณค่ายิ่งเพราะเป็นเสมือนองค์รวมแห่งพระรูปกายและพระธรรมกายของพระพุทธเจ้า เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของพุทธศาสนิกชน การสร้างพระสถูปเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุมีปรากฏในคัมภีร์อุปัฏฐากและท้าวธาตุวงศ์ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีประวัติการก่อตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน มีแหล่งโบราณสถานเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีตำนานซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวและเป็นที่ยึดถือหลากหลายตำนาน ตำนานอุรังคธาตุหรือตำนานพระธาตุพนมเป็นตำนานที่ยึดเหนี่ยวและเป็นที่ยึดถือหลากหลายและได้รับความเชื่อถือเป็นตำนานของพระธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์หลายองค์ ซึ่งในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาเฉพาะประวัติและอัตลักษณ์ของพระธาตุสามองค์ คือ พระธาตุพนมเป็นพระธาตุที่ประดิษฐานพระอุรังคธาตุหรือบรมสารีริกธาตุส่วนหน้าอก

ในตำนานพระธาตุพนมกล่าวไว้ว่า องค์พระธาตุพนมสร้างครั้งแรกในราว พ.ศ. ๘ ในสมัยอาณาจักรศรีโคตบูรณกำลังเจริญรุ่งเรืองอยู่ โดยท้าวพญาทั้ง ๕ อันมีพญาศรีโคตรบูร เป็นต้น และ

พระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ อันมี พระมหากัสสปะเถระเป็นประมุข ลักษณะการก่อสร้างในสมัยแรกนั้น ใช้ดินดิบก่อขึ้นเป็นรูปเตาสี่เหลี่ยมแล้วเผาให้สุกที่หลัง กว้างด้านละสองวาของพระมหากัสสปะ สูงสองวา ข้างในเป็นโพรง มีประตูเปิดทั้งสี่ด้าน เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ได้อัญเชิญพระอรังคธาตุของพระพุทธเจ้าที่พระมหากัสสปะเถระนำมาจากประเทศอินเดียประดิษฐานไว้ข้างในแล้วปิดประตูทั้งสี่ด้านแต่ยังปิดไม่สนิททีเดียว ยังเปิดให้คนเข้าไปสักการบูชาได้อยู่ บางโอกาส ในตำนานพระธาตุพนมบอกว่า “ยังมีได้ฐานปนาให้สมบูรณ์” นี่ก็หมายความว่ายังมีได้ปิดประตูพระธาตุให้มิดชิดนั่นเอง พึงมาสถาปนาให้สมบูรณ์ในราว พ.ศ. ๕๐๐

ต่อมามีการบูรณะต่อเติมในแต่ละยุคสมัยมาเป็นลำดับ ทำให้ลักษณะทางกายภาพขององค์พระธาตุมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปพรรณสัณฐานและสถาปัตยกรรมบนองค์พระธาตุ เมื่อพระธาตุพนมล้มทำให้พบผอบสำริดและเจดีย์ศิลา จากฐานถึงยอดสูง ๘๕ ซม. ฐานกว้างด้านละ ๓๒ ซม. ข้างในฐานเป็นกลวง (โพรง) สี่เหลี่ยมขนาด ๒๐ คูณ ๒๐ ซม. ที่ห้องเจดีย์นี้เองที่ได้พบบุษบกและผอบแก้วที่บรรจุพระอรังคธาตุ ๘ องค์ซึ่งได้บรรจุไว้อย่างสลับซับซ้อนมาก

พระธาตุเชิงชุมหมายถึงเจดีย์ที่มีรอยพระบาทของพระพุทธเจ้ามารวมกันอยู่ ๔ รอย

ประวัติความเป็นมาของพระธาตุเชิงชุม ตามตำนานพระธาตุพนมหรือคัมภีร์อรังคธาตุ ซึ่งกล่าวถึงมูลเหตุที่สร้างพระธาตุเชิงชุมความว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พระศรีศากยมุนี) พร้อมด้วยพระอรหันตสาวกได้เสด็จมาประทับที่หนองหานหลวงซึ่งพระยาสุวรรณภิงคารครองราชสมบัติอยู่ เมื่อพระพุทธองค์ทรงเทศนาสั่งสอนพระยาสุวรรณภิงคาร แล้วได้เสด็จมาประทับรอยพระพุทธรูปไว้และทรงกระทำปาฏิหาริย์ให้บังเกิดดวงแก้วออกจากรอยพระบาท ๔ ดวง แล้วตรัสเล่าให้พระยาสุวรรณภิงคารฟังว่า เมืองหนองหานหลวงนี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประเสริฐยิ่งนัก เพราะเป็นที่ประดิษฐานรอยพระบาทของอดีตพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ คือ พระกกุสันโธ พระโกนาคมน และพระกัสสปะ รวมทั้งพระพุทธองค์เองอีกหนึ่งรอย และในกายภาคหน้าพระศรีอาริยมุตไตรย อนาคตพระพุทธเจ้าก็จะเสด็จมาประทับรอยพระพุทธรูปไว้อีกพระองค์หนึ่งเป็นองค์ที่ ๕ เมื่อครบทั้ง ๕ พระองค์แล้วจะไม่ มีพระพุทธเจ้ามาประทับรอยพระพุทธรูปอีก เพราะหมดสมัยพระพุทธเจ้าในภัทรกัลปนี้แล้ว ทำให้สถานที่นี้เป็นที่รวมของรอยพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้าครบทั้ง ๕ พระองค์ในภัทรกัลปนี้ พระยาสุวรรณภิงคารเมื่อได้สดับพระธรรมเทศนาแล้วมีพระทัยเลื่อมใสประสงค์จะตัดเศียรถวายเป็นพุทธบูชา แต่พระราชเทวีทูลทัดทานไว้ พระยาสุวรรณภิงคารจึงทรงถอมงกุฎทองคำค่านับแสนตำลึงออกบูชาแทน ต่อมาโปรดให้สร้างอุโมงค์ด้วยหินครอบรอยพระพุทธรูปและมงกุฎไว้ ผู้คนจึงเรียกพระธาตุเชิงชุมมาจนทุกวันนี้

พระธาตุเชิงชุมเป็นปูชนียสถานคู่บ้านคู่เมืองสกลนครมาแต่โบราณ เป็นเอกลักษณ์ของเมืองสกลนคร ดวงตราประจำจังหวัดเป็นรูปองค์พระธาตุประดิษฐานอยู่กลางดวงตราและคำขวัญประจำจังหวัดมีว่า “พระธาตุเชิงชุมคู่บ้าน พระตำหนักภูพานคู่เมือง งามลือเลื่องหนองหาน

แลตระการตาปราสาทผึ้ง สวยสุดซึ่งสาวภูไท ถิ่นมั่นในพุทธธรรม” พระธาตุเชิงชุมตั้งหันหน้าไปทางหนองหานที่อยู่ทางทิศตะวันออก เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน รูปแบบขององค์พระธาตุได้รับอิทธิพลจากพระธาตุพนม ฐานรูปสี่เหลี่ยมสูงประมาณ ๒๔ เมตร ส่วนบนเป็นทรงบัวเหลี่ยมไม่มีลวดลายประดับ ยอดฉัตรทองคำเหนือองค์พระธาตุเชิงชุมทำด้วยทองคำบริสุทธิ์ มีซุ้มประตูสี่ด้าน ซุ้มยอดประตูมีลักษณะเป็นยอดปราสาท ข้างในทึบสร้างด้วยศิลาแลงและหินทรายแดง มีซุ้มประตูลวดลายแบบศิลปะขอมด้านทิศเหนือใต้และตะวันตก ซุ้มประตูทางเข้าจริงอยู่ด้านทิศตะวันออก สร้างครอบรอยพระพุทธรูป คือภายในกรอบประตูทางเข้าอุโมงค์ด้านขวามือมีจารึกพระธาตุเชิงชุมเป็นอักษรขอมโบราณ กล่าวถึงการแบ่งเขตการปกครองที่ดินแก่หัวหน้าหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน ข้าทาสและสิ่งของต่างๆ

การบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุเชิงชุมดำเนินการเรื่อยมา และมีเหตุการณ์พายุฟ้าคะนอง ยอดฉัตรองค์พระธาตุเชิงชุมเอียงลงไปทางทิศตะวันออก ยอดพระธาตุเชิงชุมหักลงมาค้างอยู่บนนั่งร้านที่ทางวัดกำลังดำเนินการปิดทองยอดพระธาตุอยู่

จังหวัดสกลนครจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุเชิงชุม พุทธศักราช ๒๕๕๗ รวมทั้งจัดทำจดหมายเหตุการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุเชิงชุม ตลอดจนได้นำความกราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธียกยอดฉัตรทองคำขึ้นประดิษฐานยังยอดพระธาตุเชิงชุมดังเดิม

พระธาตุอิงฮังในแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุส่วนกระดูกสันหลังของพระพุทธเจ้ารวมทั้งต้นรังที่พระองค์ประทับ

ตำนานอุรังคธาตุ กล่าวถึงการที่พระพุทธเจ้ามาฉันภัตตาหารที่บริเวณนี้ พระเจ้าพระเจ้าสุมิตธรรมวงศาภคิยผู้ปกครองอาณาจักรศรีโคตรบองได้สร้างพระธาตุองค์นี้ขึ้นพร้อมตั้งชื่อว่าพระธาตุอิงฮัง เมื่อถึงศตวรรษที่ ๙ อาณาจักรศรีโคตรบอง เริ่มเสื่อมอ่อนแอลงชนชาติขอมได้รุกเข้ามามีอำนาจแทน พระธาตุอิงฮัง จึงถูกดัดแปลงเป็นเทวสถานของศาสนาพราหมณ์ ภายใต้การนำของพระเจ้าสุมนทวารวชิราชได้มีการสร้างต่อเติมองค์พระธาตุ ตกแต่งลวดลาย ประติมากรรมเป็นเรื่องเมถุนสังวาสและรามายณะ นับแต่นั้นมาลักษณะศิลปกรรมของพระธาตุอิงฮัง จึงเป็นศิลปะแบบขอมโบราณพร้อมกับเรียกชื่อว่า อินทรปราสาท

จนถึงศตวรรษที่ ๑๔ ขนชาติลาวได้เข้ามามีอำนาจแทนขอม สมัยพระโพธิสารราชภคิยแห่งอาณาจักรล้านช้างซึ่งเลื่อมใสพุทธศาสนา ได้ต่อเติมศิลปะล้านช้างเข้าไปในองค์พระธาตุอิงฮัง และเสริมยอดดวงปี ดัดแปลงให้เป็นพระธาตุทางพระพุทธศาสนา โดยฐานพระธาตุแต่ละด้านกว้าง ๙ เมตร สูง ๒๕ เมตร ปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบันรัฐบาลลาวขึ้นทะเบียนเมื่อวันที่ ๑๓ เมษายน ๑๙๙๓ เป็นมรดกวัฒนธรรมระดับชาติ นอกจากจะเป็นคู่บ้านขวัญเมืองแล้วยังเป็นมรดกทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม มีลักษณะสวยงาม เป็นที่เคารพยำเกรงของคนทั่วไปการตกแต่งครบถ้วนตาม

สถาปัตยกรรมดั้งเดิม แต่มีการปรับปรุงโดยอาศัยศิลปะอังกอร์วัต ล้วนช้าง(สยาม) โครงสร้างส่วนใหญ่เป็นผาสาด เป็นแบบเก่าของอังกอร์วัตมากกว่าสกุลช่างอื่น

ในเวลาต่อมาได้มีการดัดแปลงให้กลับคืนมาเป็นเจดีย์ในทางพุทธศาสนา สร้างยอดเจดีย์ตามแบบศิลปะล้านช้าง มีการฉลอง (ทำบุญ) มอบข้าทาสบริวารให้ดูแลองค์พระธาตุ กษัตริย์ทุกพระองค์หลังจากนั้นได้ดูแลเอาใจใส่ตลอดมา เมื่อฝรั่งเศสครอบครองลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง เจ้าหน้าที่โบราณคดีของฝรั่งเศสได้ซ่อมแซมโบราณสถานในลาวและได้มีการปรับปรุงพระธาตุเพียงเล็กน้อย ในส่วนของนายทหารบาลซ่อมแซมตามลักษณะเดิม ส่วนบานประตูเอามาไว้ที่เวียงจันทน์และสร้างบานประตูขึ้นมาใหม่ ในปีค.ศ. ๑๙๔๙ ลาวได้เอกราช พระธาตุอิงฮังได้รับการบูรณะซ่อมแซมให้สวยงามโดยเจ้าแขวงเป็นประธาน พร้อมทั้งปรับปรุงบริเวณให้กว้างขวางขึ้น สร้างประตู กำแพง กำหนดการเฉลิมฉลองในเดือนเจียงเพ็ญของทุกปี

กล่าวได้ว่า กลุ่มพระธาตุทั้ง ๓ องค์ได้แก่ พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮังมีความเชื่อมโยงกับตำนาน สถานที่ตั้ง สถานที่ค้นพบ และมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจพุทธศาสนิกชนนิยมเดินทางไปสักการะกราบไหว้ ซึ่งเชื่อกันว่าการได้ไหว้สักการะพระธาตุอันเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอริยสงฆ์นั้น จะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญมาสู่ผู้ที่เคารพบูชา อีกทั้งอานิสงส์ผลบุญที่ได้จากการกราบไหว้บูชา และสร้างกุศลกับพระธาตุนั้น เชื่อว่าส่งผลแรงยิ่งนัก หากผู้ใดปฏิบัติบูชาด้วยจิตใจอันบริสุทธิ์ และหมั่นกราบไหว้บูชาตามกำลังความสามารถทุกครั้ง อานุภาพความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุ จะดลบันดาลให้เกิดสิริมงคลในชีวิตแก่ตัวผู้บูชา บุญกุศลจากประสบการณ์ตรง คือ การได้ทำบุญ การสวดมนต์ การเที่ยวชมศาสนสถาน การถือศีล การฟังธรรม การได้เห็นสมณะผู้ทรงศีล ได้สนทนาธรรมกับพระคุณเจ้าและเพื่อนร่วมเดินทาง ได้ทำบุญตามวัดต่างๆตามกำลังศรัทธาที่ร่วมทำนุบำรุงรักษาพัฒนา วัด เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นมงคลของชีวิต

ปัจจุบันถึงแม้ว่าพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานไปแล้ว แต่พระพุทธศาสนามีได้สูญสิ้นไปด้วยพระธรรมวินัยยังคงอยู่ พระองค์ได้ตรัสไว้ด้วยความว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา เพราะฉะนั้น การที่จะเห็นพระองค์อย่างแท้จริงคือการเห็นธรรมของพระองค์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าร่างกายของพระองค์ได้จากไปแล้วแต่ธรรมกายยังคงอยู่ รูปร่างของพระองค์เห็นได้ด้วยดวงตาเนื้อ แต่การเห็นพระองค์อย่างแท้จริงคือการเห็นพระธรรมกายด้วยปัญญา เจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่สร้างขึ้นก็เพื่อเป็นการระลึกถึงพระรูปกายของพระองค์เชื่อมโยงมายังพระธรรมกายที่ตรัสสอนไว้เพื่อให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนอันจะเป็นการเข้าถึงธรรมกายของพระองค์ เจดีย์ซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเป็นสถานที่ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้เพื่อพัฒนากาย จิต ปัญญา เชื่อมโยงมาจากศรัทธาที่มีต่อพระพุทธเจ้าและพระธรรมของพระองค์ จากศรัทธานี้จึงถือว่าพระบรมธาตุเป็นมงคลวัตถุสูงสุด การสักการะบูชาทั้งอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา จึงเป็นการสร้างสม ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการพัฒนาชีวิต พัฒนาคนและพัฒนาสังคม

๕.๑.๒ กระบวนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ

การวิจัยในครั้งนี้ได้กำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ ๓ วัด คือ วัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุเชิงชุม และวัดพระธาตุอิงฮัง ซึ่งมีระยะทางที่ไม่ไกลกัน ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุสามารถเชื่อมต่อกันได้ง่าย อีกทั้งระบบการคมนาคมมีหลากหลายช่องทาง ทำให้พุทธศาสนิกชนหรือนักท่องเที่ยวเดินทางไปนมัสการพระธาตุทั้ง ๓ ได้อย่างสะดวก และแต่ละวัดมีการเชื่อมโยงติดต่อประสานงานกันอย่างต่อเนื่องและมีการจัดกิจกรรมร่วมกัน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ทำกิจกรรมไหว้พระธาตุประจำวันเกิดตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ มี ๗ พระธาตุ ๗ วันเกิด ต่อยอดการทำงานเชื่อมโยง เชื่อมแหล่งท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สหพันธรัฐและพระธาตุศรีโคตรบอง เคยใช้ชื่อว่าไหว้พระธาตุประจำวันเกิดประกอบกับจะมีเส้นทางเชื่อมโยงคือพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุอิงฮัง และปี ๒๕๕๙ ทางภูมิภาคภาคอีสานของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็ต่อยอดคือเส้นทางตามรอยพระอุรังคธาตุเพิ่มขึ้น

เส้นทางการท่องเที่ยวในงานวิจัยนี้เริ่มต้นจากจังหวัดสกลนคร เดินทางไปกราบนมัสการองค์พระธาตุเชิงชุม กราบไหว้ขอพรพระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์ของชาวสกลนคร กราบไหว้พระอุรังคธาตุของพระพุทธเจ้า และกราบนมัสการหลวงพ่อบุญรอดพระองค์แสนเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของจังหวัดสกลนคร แล้วมุ่งสู่จังหวัดนครพนม เพื่อกราบไหว้ พระธาตุพนม อันเก่าแก่ และความยิ่งใหญ่ขององค์พระธาตุที่มีอิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านและโบราณวัตถุของซึ่งรวบรวมไว้ใน ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมรัตนโมลีศรีโคตรบูรณ์ พักค้างคืนที่จังหวัดนครพนมเพื่อสัมผัสกับบรรยากาศวิถีชีวิตชาวอีสานริมฝั่งแม่น้ำโขงได้อีกทางหนึ่ง

จากนั้นเดินทางไปยังแขวงสะหวันนะเขต สาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว ผ่านจุดเชื่อมต่อจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต ข้ามสามมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ ๒ เพื่อไปนมัสการพระธาตุอิงฮัง และชมความวิจิตรงดงามของจิตรกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากฮินดู และเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชน และเดินทางกลับมายังจังหวัดมุกดาหารพักแรมที่จังหวัดมุกดาหาร เพื่อสัมผัสรับรู้วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชาวอีสาน และปิดท้ายเส้นทางท่องเที่ยว ด้วยการกราบนมัสการ หลวงปู่หล้า เขมปัตตโต ณ วัดบรรพตคีรี เพื่อความเรืองรองแห่งชีวิตตลอดไป ก่อนเดินทางกลับ แต่อย่างไรก็ตามเส้นทางการท่องเที่ยวนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยเรื่องระยะทางหรือระยะเวลาการเดินทาง และระบบขนส่งที่เอื้อต่อการเดินทางท่องเที่ยวพระธาตุทั้ง ๓ แห่ง ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปให้เห็นเส้นทางการท่องเที่ยวตามแผนภาพและแผนการเดินทางไว้ในส่วนของภาคผนวก

นอกจากนี้ จากผลการศึกษาผู้วิจัยได้ค้นพบศักยภาพในมิติต่างๆ ซึ่งเป็นปัจจัยเชื่อมโยงมาเป็นทุนทางวัฒนธรรม และสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- **พุทธตำนาน** กล่าวถึง การเสด็จมาของพระพุทธเจ้าที่อาณาจักรศรีโคตรบูร ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดอุดรธานี หนองคาย สกลนคร นครพนม และประเทศลาวบางส่วน และการสร้างพระธาตุเจดีย์พระธาตุแกบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งรวมถึงพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง พุทธประวัติและความศรัทธาเป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เหนือสิ่งอื่นใดประชาชนได้คุณค่าทางด้านจิตใจเพราะพระธาตุเป็นจิตวิญญาณของประชาชนชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- **วัฒนธรรม** พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮังมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นเอกลักษณ์ที่ยังรักษาไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมด้านศาสนาทำให้เกิดการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ การผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้าพระพุทธศาสนาเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น การเชื่อมประสานสายสัมพันธ์คนสองฝั่งโขงที่สำคัญอีกประการ นอกเหนือความสัมพันธ์นี้พี่น้องก็คือความศรัทธาในพระพุทธศาสนาซึ่งฝังแน่นอยู่ในใจของผู้คน ซึ่งมีเครื่องร้อยรัดอันได้แก่พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุอิงฮัง ประเพณีทางศาสนาอย่างหนึ่งซึ่งสืบทอดมายาวนานระหว่างสองฝั่งโขง เช่น งานประเพณีไหว้พระธาตุ การปฏิบัติตามฮีต ๑๒ อย่างเคร่งครัดการทอดผ้าป่าทอดกฐินเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์งานประจำปีของพระธาตุและงานในวันสำคัญต่างๆทางพระพุทธศาสนา ในปัจจุบันพระธาตุพนมและพระธาตุเชิงชุมจะมีการแลกเปลี่ยนกันซึ่งเป็นประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต

- **อัตลักษณ์ของพระธาตุ** พระธาตุทั้ง ๓ องค์เป็นมหาเจดีย์โบราณและเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ดำรงอยู่คู่กับพุทธศาสนามาช้านานนับร้อยนับพันปี อีกทั้งยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของทั้งไทยและชาวลาว ในตำนานได้กล่าวถึง พระธาตุพนมในจังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นสถานที่ที่บรรจุพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า พระธาตุเชิงชุมในจังหวัดสกลนคร เป็นสถานที่ประทับรอยพระบาทของพระพุทธเจ้า ๔ พระองค์คือพระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ และรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันคือพระสมณโคดม และยังได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าในอนาคตอีกหนึ่งพระองค์คือ พระศรีอริยเมตตรัยก็จะได้มาประทับรอยพระบาทไว้ ณ ที่แห่งนี้เช่นกัน ส่วนพระธาตุอิงฮังซึ่งอยู่ในแขวงสะหวันนะเขต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุส่วนกระดูกสันหลังและต้นรังก็คือต้นไม้ที่พระองค์ประทับพิง

- **การเชื่อมโยงมาเป็นทุนทางวัฒนธรรม** ทั้งพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮังเป็นพระธาตุเจดีย์ที่เก่าแก่ที่สุดในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง จึงมีความเชื่อมโยงกันตั้งแต่ประวัติ ตำนานการสร้างองค์พระธาตุ ลักษณะทางสถาปัตยกรรม และพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าและเอกลักษณ์ของพระธาตุเจดีย์ที่มีการผสมผสานศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของทวารวดี ล้านช้าง ทั้งศาสนสถานและศาสนวัตถุ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่พุทธศาสนิกชนสักการะกราบไหว้ พุทธศาสนาเป็นรากฐานและเป็นทุนทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถดึงดูดความสนใจได้

- ศรัทธาของชุมชนที่สืบสานมาจนปัจจุบัน

คติความเชื่อโบราณที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน การเดินทางไปนมัสการพระธาตุเจดีย์ นอกจากจะได้กุศลผลบุญอันยิ่งใหญ่พระธาตุเจดีย์คือ สถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ถือว่าเป็น สัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งพระธาตุเชิงชุม พระธาตุพนม และพระธาตุอิงฮัง พุทธศาสนิกชนมีความศรัทธาและความเชื่อว่าหากได้นมัสการและได้ถวายเครื่องสักการบูชาพระธาตุ จะทำให้จิตใจเกิดความสงบเยือกเย็น ดังนั้น การเดินทางท่องเที่ยวไปกราบนมัสการสักการบูชาพระธาตุเจดีย์ การประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา พบแต่สิ่งสวยงามของวัด พบธรรมะที่บริสุทธิ์ ย่อมส่งผลให้ผู้นั้นมีความสงบร่มเย็นในจิตใจ

- ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบเนื่องผสมผสานกันอย่างกลมกลืนระหว่างพุทธศาสนา อิทธิปาฏิหาริย์ เคารพนาค ซึ่งถือเป็นรากฐานของอารยธรรมของชุมชนสองฝั่งโขง เป็นภูมิตำนาน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยอาณาจักรโบราณและพัฒนาการสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน วัดพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮังมีการจัดงานประเพณีสักการะบูชาองค์พระธาตุทุกปี ทำบุญตักบาตรในเทศกาลเข้าพรรษาและออกพรรษา งานไหลเรือไฟ งานพิธีศักดิ์สิทธิ์ อัญเชิญพระอุปัชฌายาภิรมณ์น้ำโขง การรำถวายพระธาตุพนม ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง การฟ้อนภูไท วันสัตตนาครำลึก ประเพณีมนัสการพระธาตุอิงฮัง เป็นต้น

- นโยบายของรัฐบาล จากแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๘ มียุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมโยงด้านการเดินทางท่องเที่ยวในภูมิภาคอาเซียน และหนึ่งมาตรการส่งเสริมการท่องเที่ยวของอาเซียนคือ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและมรดกของชาติ^๑ ดังนั้น รัฐบาลไทยได้กำหนดให้การท่องเที่ยว ถือเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) โดยคณะรัฐมนตรี เพื่อให้ทุกฝ่ายใช้รูปแบบในการช่วยกันผลักดันให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นฐานเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศกลับฟื้นตัวได้ในเวลาอันรวดเร็วที่สุด ด้วยเหตุผลดังกล่าว กระทรวงการท่องเที่ยวและการกีฬาจึงได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การผลักดันและมาตรการกระตุ้นการท่องเที่ยวในระยะเวลา ๔ ปีระหว่าง พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙ โดยเน้นที่ประเภทแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานโบราณวัตถุ และประเพณี วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้วางกรอบยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเน้นตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพ รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวม โดยมีแนวโน้มการพัฒนาท่องเที่ยวจะเป็นไปในลักษณะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้มากขึ้น คือ นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และท่องเที่ยว

^๑ สำนักเลขาธิการอาเซียน, แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๘ (ฉบับภาษาไทย), (กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการอาเซียน, ๒๕๕๔), หน้า ๒๓.

เชิงอนุรักษ์มากขึ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เห็นความสำคัญของขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น วิถีชีวิต ชุมชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นพิเศษ^๒ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนากลายเป็น การท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีความนิยมเป็นอย่างมากจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาว ต่างประเทศ ที่ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับวัด แหล่งโบราณสถาน เนื่องจากเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ มีประวัติและเอกลักษณ์ และมีการถ่ายทอดสืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งเป็นตามคติความเชื่อถือว่า ได้มาจากการขอพร และยังสามารถสร้างเสริมกำลังใจให้เกิดขึ้น ทำให้จิตใจผ่องใส^๓

- **ความร่วมมือของ ๒ แผ่นดิน** นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว ๒ ฝ่ายมีระบบการ จัดการที่สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีความร่วมมือของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเป็นหลักในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว และมีความ ร่วมมือระหว่างวัดพระธาตุอิงฮังและวัดในฝั่งไทยด้วยเช่นกัน การท่องเที่ยวเพื่อสักการะพระธาตุตาม ประเพณีสามารถเชื่อมต่อกันได้ ทำกิจกรรมไหว้พระธาตุสองแผ่นดิน โดยต่อยอดการทำงานแบบ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านคือ สหวัณนะเขต เคยใช้ชื่อว่าไหว้พระธาตุประจำวันเกิด ผนวกกับจะมีเส้นทางเชื่อมโยงคือพระธาตุเชิงชุม พระธาตุอิงฮัง และพระธาตุพนม ซึ่งแนวทางจะเป็น ความเชื่อในเรื่องตำนานอุรังคธาตุ และมีกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ประเพณีการนมัสการพระธาตุ การปฏิบัติธรรม การทำบุญตักบาตรริมโขง เป็นต้น

- **การมีส่วนร่วมของชุมชน** รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวประเภทวัด เป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมในเชิงสนับสนุน ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนด แผนการจัดงาน ร่วมจัดงาน ร่วมในการจัดเก็บรายได้ของวัด การท่องเที่ยววันนั้น นอกจากจะเป็นการ เดินทางมาทำบุญหรือจาริกแสวงบุญแล้ว ยังรวมไปถึงผลประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ โดย ชาวบ้านจะมองการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ เกิดการจ้างงาน การใช้จ่ายใช้สอยของ นักท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นได้ เช่น การที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมวัดและ ต้องการไหว้พระ ทำบุญ ปฏิบัติธรรม วัดและชุมชนก็จะดำเนินการจัดหาของถวายที่จำเป็นแก่การ ทำบุญ หรือการจัดกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ เช่น มีการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรม หรือถ้า นักท่องเที่ยวต้องการสนใจด้านประวัติศาสตร์ทางวัดก็จะจัดมีคฤเทศก์มาอธิบายในการเที่ยวชม เป็นต้น

การประเมินทรัพยากรท่องเที่ยวภายในวัดที่ประดิษฐานพระธาตุ พบว่า ทั้ง ๓ วัด ได้แก่ วัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุเชิงชุม และวัดพระธาตุอิงฮัง มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

^๒ จุฑาภรณ์ หินซุยและสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์, “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัด ประชาคมวนาราม อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด”, วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, ปีที่ ๑๐ ฉบับ ที่ ๑: ๕๐-๕๘.

^๓ กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เส้นทางแสวงบุญในมิติ ทางศาสนา ปี ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๕๗), หน้า ๙.

กล่าวคือ มีความงดงามของพุทธศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์ทั้งศาสนสถานและศาสนวัตถุ พระพุทธรูป ศักดิ์สิทธิ์ ที่พุทธศาสนิกชนสักการะกราบไหว้ และจากประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวัดที่มีตำนานเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนา อีกทั้งทุกวัดล้วนเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในแต่ละจังหวัด ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยอาศัยความงามทางด้านพุทธศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังมีส่วนช่วยส่งเสริมการพัฒนาวัด เศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมแรงงานในท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่งด้วย

๕.๑.๓ รูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ

การท่องเที่ยวที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา สรุปได้ ๒ แนวทาง คือการท่องเที่ยวแบบไม่รู้แจ้งแทงตลอด ซึ่งจะนำไปสู่การร่อนเร่ไปในสังสารวัฏ ไม่มีที่สิ้นสุด กับการท่องเที่ยวแบบใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา และปฏิบัติเพื่อการเจริญในศรัทธา ศีล สมาธิ ปัญญา ลักษณะการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ สามารถนำมาสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุในเส้นทางของพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง เพื่อเรียนรู้ด้วยการทัศนศึกษา มีจุดมุ่งหมายให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องโดยเรียนรู้จากการสัมผัสสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ และวิถีแห่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถจัดรูปแบบการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอุรังคธาตุ เป็น ๕ รูปแบบ คือ

๑. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พุทธศิลป์ พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระธาตุอิงฮัง ศิลปะที่ผสมผสานระหว่างล้านช้างและทวารวดี และอารยธรรมของฮินดูในพระธาตุอิงฮัง สะท้อนผ่านศาสนสถานและศาสนวัตถุภายในวัด

๒. การท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างศรัทธาปัญญา บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ การถวายเครื่องสักการบูชาพระธาตุ จะทำให้จิตใจเกิดความสงบ การสร้างบุญบารมี การทำทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา ประชาชนในประเทศไทยและประเทศลาวมีความเคารพศรัทธาและมีความเชื่อว่าไหว้พระธาตุได้อานิสงส์สูงสุดเมื่อตายไปแล้วจะไปเกิดในที่สุขสบาย

๓. การท่องเที่ยวเชิงวิชาการเพื่อการวิจัยศึกษาพุทธประวัติ ตำนาน เป็นการเรียนรู้ซึ่งมีตำนานอุรังคธาตุเป็นสื่อเชื่อมโยงรอยอดีต และประวัติของพระธาตุทั้ง ๓ องค์เข้าด้วยกัน ผ่านโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญทางพุทธประวัติ เช่น พระธาตุเจดีย์ต่างๆ รอยพระพุทธรูป บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

๔. การท่องเที่ยวเพื่อสักการะพระธาตุตามประเพณีเป็นการท่องเที่ยวโดยเข้าร่วมในกิจกรรมวันสำคัญทางประเพณี เช่น งานนมัสการองค์พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุน้อยยัง พิธีอัญเชิญพระอุปคุต ประเพณีฮีต ๑๒ ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเพื่อบูชาองค์พระธาตุเชิงชุม เป็นต้น

๕. การท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพทางครอบครัว การได้ประกอบศาสนกิจที่มีคุณค่าต่อตนเองและสังคม ซึ่งจะเป็นการสร้างความทรงจำที่ดีสำหรับตนเองและครอบครัว เป็นการสร้างบุญกุศลจากประสบการณ์ตรง คือ การได้ทำบุญ การสวดมนต์ การเที่ยวชมศาสนสถาน การถือศีล การฟังธรรม การได้เห็นสมณะผู้ทรงศีล ได้สนทนาธรรมกับพระคุณเจ้าและเพื่อนร่วมเดินทาง ได้ทำบุญตามวัดต่างๆตามกำลังศรัทธาที่ร่วมทำนุบำรุงรักษาพัฒนาวัด เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นมงคลของชีวิต

สรุป พระธาตุเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถเชื่อมโยงได้กับธรรมะที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ เพื่อเตือนใจให้ระลึกถึงความจริงเกี่ยวกับสภาวะธรรมทั้งหลาย ได้แก่ ไตรลักษณ์คือความไม่เที่ยงแห่งสรรพสิ่งทั้งหลาย มรณธรรมแปลว่า ธรรมคือความตายซึ่งความตายนั่นเป็นผลมาจากกฎของไตรลักษณ์ เป็นการทำงานร่วมกันของกฎธรรมชาติ ทุกคนต้องตายไม่เว้นแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงอยู่ในกฎของพระไตรลักษณ์เช่นกัน อปมาทธรรม คือความไม่ประมาท ไม่ลืมหูลงสติ มัวเมา ขาดความยั้งคิด และควรถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยความต้องการที่จะทำความดี ทานคือรู้จักสละให้ปันสิ่งของๆตน เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น โลกธรรมแปดคือความเป็นธรรมดาของโลกเช่นมีลาภ ก็ต้องมีการเสื่อมลาภเป็นธรรมดา และโพธิปักขิยธรรมเป็นธรรมขั้นสูงที่เป็นหนทางให้ผู้ปฏิบัติบรรลุผลได้เป้าหมายของชีวิต

พระพุทธศาสนาวางเป้าหมายชีวิตไว้ ๓ ระดับคือ

เป้าหมายระดับพื้นฐาน (ทิฐฐัมมิกัตถะ) ประโยชน์ในระดับชีวิตประจำวันที่มนุษย์ในสังคมต้องการ คือ ขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) เก็บออมทรัพย์ (อารักขสัมปทา) คบคนดีเป็นเพื่อน (กัลยาณมิตตตา) ใช้ทรัพย์เป็น (สมชีวิตา)

เป้าหมายระดับกลาง (สัมปรายิกัตถะ) เน้นที่ความเจริญงอกงามแห่งจิตใจ เป็นคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต คือมีศรัทธา เชื่อในพระรัตนตรัย เชื่อในกรรม และผลของกรรม มีศีล ความประพฤติทางกาย วาจา เรียบร้อย จาคะ ความเสียสละ ปัญญา รู้อะไรคืออะไร

เป้าหมายระดับสูงสุด (ปรมัตถะ) หมายถึง ประโยชน์ที่เป็นแก่นแท้ของชีวิต เป็นจุดหมายสุดท้ายที่ชีวิตจะพึงบรรลุ คือ การบรรลุนิพพาน

ซึ่งการที่จะเข้าถึงแนวคิดและคำสอนและเป้าหมายที่ได้กล่าวข้างต้นนั้นจะต้องประกอบด้วยการศึกษา การบูชาพระธาตุนั้นนอกเหนือจากการบูชาด้วย "อามิสบูชา" เช่น การบูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน และ เครื่องหอมต่างๆแล้ว การบูชาด้วยการ "ปฏิบัติบูชา" เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ ซึ่งทำได้โดย

การบูชาด้วยศีล เพราะศีลเป็นพื้นฐาน เป็นที่ตั้งมั่นแห่งการทำความดี ละเว้นความชั่วทั้งปวง ไม่ทำให้จิตใจเศร้าหมอง ทำให้เกิดความพร้อมต่อการปฏิบัติสมาธิ

การบูชาด้วยสมาธิ คือการสวดมนต์ภาวนา นั่งสมาธิปฏิบัติธรรม ฝึกความเข้มแข็งของจิต ให้มีกำลังในการพิจารณาหลักธรรมต่างๆได้ตามความเป็นจริง

การบูชาด้วยปัญญา คือการใช้ปัญญาพิจารณาหลักความเป็นจริง ตามหลักไตรลักษณ์ ซึ่งการปฏิบัติบูชายังได้ประโยชน์ ในด้านเป็นอนุสติ 10 ดังนี้ คือ พุทธานุสติ คือ การระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ธัมมานุสติ คือ การระลึกถึงคุณของพระธรรม สังฆานุสติ คือ การระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ สीलานุสติ คือ การระลึกถึงศีลของตน จาคานุสติ คือ การระลึกถึงทานของตน เทวตานุสติ คือ การระลึกถึงคุณที่ทำบุคคลให้เป็นเทวดา มรณานุสติ คือ การระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน กายคตาสติ คือ ระลึกทั่วไปในกาย ให้เห็นว่าไม่งาม น่าเกลียด อานาปานสติ คือ การระลึกถึงสติกำหนดลมหายใจเข้าออก อุปสมานุสติ คือ การระลึกถึงคุณพระนิพพาน

พระธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สร้างขึ้นเพื่อเป็นการระลึกถึงพระรูปกายของพระพุทธเจ้าเชื่อมโยงไปยังพระธรรมกายที่ได้ตรัสสอนไว้ การบูชาพระธาตุจึงเสมือนได้บูชาองค์พระพุทธเจ้า พระรูปกายหรือพระธาตุเจดีย์จึงเป็นพุทธสถานสำหรับเจริญพุทธานุสติและปลงสังขารเป็นแหล่งสะสมความรู้และธรรมะขั้นสูง การสักการะบูชาพระธาตุจึงเป็นการสร้างสม ศีล สมาธิและปัญญา

พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุมและพระธาตุอิงฮังก็ได้สร้างขึ้นตามนัยข้างต้นและเป็นสัญลักษณ์ของเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีต เป็นที่ตั้งของตำนานพุทธประวัติและสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการต่างๆที่เกิดขึ้น

การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาตามตำนานอูรังคะธาตุมีรูปแบบและกิจกรรมผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงพระพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงพุทธประวัติและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความเชื่อของท้องถิ่น และยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งเชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งพระธาตุเจดีย์ตามตำนานอูรังคะธาตุนั้นล้วนมีคุณค่าต่อจิตใจและเป็นที่เชื่อถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเลื่อมใสศรัทธา นักท่องเที่ยวสามารถหาความรู้จาก ตำนานพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุมและพระธาตุอิงฮัง ที่มีต้นกำเนิดจากตำนานอูรังคะธาตุ ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องในลักษณะของศาสนประวัติ กล่าวถึง ประวัติการสร้างพระธาตุต่างๆที่ตั้งอยู่ในอาณาบริเวณภูมิภาคที่ครอบคลุมพื้นที่สองฝั่งโขง รวมถึงอาณาบริเวณภูมิภาคอีสานซึ่งอยู่บนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ศรัทธา ความเชื่อของชุมชนและ ความสัมพันธ์ของรัฐโบราณต่างๆ ซึ่งการท่องเที่ยวแบบนี้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ เพราะมุ่งเน้นส่งเสริมการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาโดยผ่านสื่อสัญลักษณ์ที่หลากหลาย เช่น การอธิบายผ่านพุทธศิลป์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ความเชื่อใน

ตำนานอุรังคธาตุ วัฒนธรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องโดยการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติ และวิถีแห่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถเชื่อมโยงวิถีการท่องเที่ยวกับวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างสอดคล้องรองรับกัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน คณะสงฆ์และชุมชนควรมีการจัดทำและบูรณาการการทำงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธและเชิงวัฒนธรรมร่วมกัน ทั้งการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาล และการท่องเที่ยวนอกเทศกาล เพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

๒. ควรมีการประเมินการท่องเที่ยววัดในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม รวมไปถึงการอบรมให้ความรู้แก่พระสงฆ์และมัคคุเทศก์เกี่ยวกับกระบวนการจัดการท่องเที่ยว

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

๑. เพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น การศึกษาในครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้มุมมองจากหลายภาคส่วนมากขึ้น

๒. ควรศึกษาและวิจัยติดตามผลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของวัดในรูปแบบอื่น เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยา การท่องเที่ยวเพื่อสันติภาพ การไม่นับเฉพาะศาสนสถาน เพื่อนำมาปรับปรุงการรูปแบบการท่องเที่ยวต่อไป

๓. ควรศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางสนองตอบต่อความต้องการ และเพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวในเส้นทางของตำนานอุรังคธาตุให้มีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น